

ICT – SKVĚLÁ VĚC, ALE MUSÍ SE S TÍM UMĚT!

Michal Jelínek

Tyflokabinet – SONS ČR, Krakovská 21, Praha 1 / Škola J. Ježka, Loretánská 19, Praha 1 | jelinek@brailnet.cz

ICT přinesly zrakově postiženým dříve nevidané možnosti komunikace a získávání informací. Pro tuto skupinu uživatelů je proto samo pojmenování této oblasti podstatou.

Magnetofon a Pichtův stroj ve vzdělávání nahradil již před mnoha lety digitální diktafon a počítač. Zatímco však jednoduché pomůcky zvládl ovládat po krátkém předvedení takřka každý, u ICT je to pochopitelně jinak. Přestože vývoj více a více směřuje k intuitivnímu ovládní nevyžadující hluboké znalosti, jsou zejména nevidomí v trochu jiné situaci. Intuitivnost je postavena na vizuální složce – kliknout sem, popotáhnout tam. Zrakově postižený uživatel ovšem stále musí k smysluplnému ovládní chápat podstatu a znát množství klávesových zkratk. S informačními a komunikačními technologiemi ho tedy musí někdo naučit pracovat a také mu pomoci s jejich výběrem. Správná volba je prvním krokem k jejich plnému využívání. A jak je to obvyklé i u jiných prvních kroků, i tento je pro budoucnost velmi důležitý.

Výběr pomůcky

Než si zodpovědná rodina pořídí nový automobil, bude díky nemalému výdaji rozmýšlet, jak své úspory investovat co nejlépe. Velikost vozidla zváží podle počtu členů rodiny a možného objemu zavazadel, výkon a rychlost podle cest, kterými nejčastěji jezdí, bezpečnostní prvky dle místa parkování atd.

Před pořízením pomůcky na bázi ICT by si měl mnoho otázek položit i budoucí uživatel. Výběr (ne)vhodné pomůcky ho ovlivní pravděpodobně na pár následujících let. Není-li v této oblasti zběhlý, měl by se obrátit na někoho, kdo má dlouholeté a praktické zkušenosti.

Díky tomu, že je k dispozici poměrně slušný výběr řešení, nezkušený člověk může z této přehrše zvolit jednoduše to, které nakonec neuspokojí jeho potřeby. Nezaměňujme firmu za poradnu.

Často opakovanou chybou je návštěva jediné firmy dodávající pomůcky a zařízení si té, kterou firma doporučí. Ta samozřejmě doporučí vždy jen to, co sama dodává. Při tom pro daného člověka může existovat mnohem vhodnější řešení, lépe vyhovující jeho požadavkům a potřebám.

Tento způsob výběru je sice rychlý a jednoduchý, ale často nevede k potřebnému cíli.

Rodiče nevidomých či slabozrakých žáků a studentů se často také obracejí pro radu na Speciálně pedagogická centra (SPC). Jejich pracovníci ovšem obvykle nejsou specialisty v oblasti ICT. Jejich doménou je přece jen něco jiného. Kvalifikovaný pracovník SPC by měl tazatele odkázat na centra, která se pomůckami dlouhodobě zabývají — ovšem nikoli jejich prodejem. Bohužel letitá praxe je jiná.

Vhodným řešením je tak konzultace v odborném centru, které se ICT zabývá. Jejich pracovník by měl ZP poradit pomůcku s ohledem na zrakové či jiné přidružené postižení, s ohledem na využití pomůcky, s ohledem na ovladatelnost atd.

Aby byl schopen pracovník kvalifikovaně poradit, musí mít přehled o trhu s nabízeným softwarem, hardwarem, ve zrakových postiženích, v legislativě...

Jedním z těchto center je Tyflokabinet – SONS ČR. Není však jediným. Další lze nalézt na adrese: http://www.tyflokabinet.cz/konzultanti_pc/konzultanti_pc.php.

Kritéria při výběru

Na příkladu pořízení nového automobilu bylo ukázáno, že zodpovědná rodina nejprve zváží své potřeby. Je-li s kým, o ideálním řešení se poradí.

Stejně tak jako je potřeba mnoho kritérií zohlednit při pořízení automobilu, je potřeba je zohlednit i při pořízení pomůcky.

Druh postižení

Jedno z prvních hledisek, které je potřeba vzít v potaz, je druh postižení. Jiný typ pomůcek je určen pro nevidomého, jiný pro slabozrakého, jiný pro člověka s tzv. zbytky zraku. U ne zcela nevidomého je pak třeba zohlednit i progresi zrakového onemocnění. Zatímco nevidomý využívá software označovaný jako odečítač obrazovky, slabozraký softwarovou lupu, člověk se zbytky zraku obvykle kombinaci obojího. Při progresivním onemocnění by se měl výběr řídit tím, aby si uživatel při zhoršení zraku nemusel pořizovat a učit se s novým software.

Přidá-li se ke zrakovému handicapu např. sluchový či motorický, je opět potřeba výběr přizpůsobit i těmto sekundárním postižením. U sluchového postižení je například potřeba vybrat syntetický hlas tak, aby mu uživatel dobře rozuměl.

Uživatel s motorickými problémy zase ocení například software, který nevyžaduje složité soutisky kláves, které běžnému uživateli nijak nevadí.

Mám na to (hlava)

Ne každý je nadšenec do ICT, ne každý je studijní typ. I toto je důležité hledisko, které by při výběru mělo být bráno v potaz. Člověk holdující technice bude mít jiné požadavky než člověk např. humanitně zaměřený. Přes to může být pro oba pomůcka podobně vybavena nebo bude také odlišnost natolik markantní, že v pomůcce bude velký rozdíl. Kvalifikovaný poradce by měl po zevrubné konzultaci ke správné volbě dospět.

Člověk méně zdatný by měl získat pomůcku, kterou bude po zaškolení schopen ovládat. Zdatný uživatel by neměl získat pomůcku, která ho bude příliš omezovat.

Umím Braille

Opět relativně často se opakující situací bývá, že člověk pořizující si pomůcku je prodávající firmou navnaděn k rozšíření o braillovský displej, ač uživatel na braillovském výstupu příliš netrvá a mnohdy slepecké písmo ani po letech nepoužívání není schopen efektivně zvládat.

Získání braillovského displeje ho samozřejmě nijak neomezuje, ale stát vydá nemalou částku za pomůcku „ležící ve skříni“, kterou by mohl jiný člověk využít mnohem lépe.

Využití v budoucnu

Kompenzační pomůcka by neměla být vybírána pouze s ohledem na aktuální situaci. Pořizuje se na několik let dopředu a její budoucí využití je při výběru opět důležitým kritériem.

Student střední školy hlásící se na školu vysokou bude mít jiné potřeby než třeba člověk pracující z domova. Student potřebuje být flexibilní a mobilní. Proto pravděpodobně zvolí spíše notebook, který mu umožní s pomůckou přecházet z učebny do učebny, ze školy na kolej apod. Člověk pracující z domova ocení stabilitu, větší výkon atd. stolního počítače.

Jiné potřeby bude mít také samozřejmě uživatel středního věku dlouhodobě nezaměstnaný. Tomu pomůcka poskytne komunikaci s okolím, možnost čtení, občasné napsání dokumentu, naskenování dopisu. Nepotřebuje být tolik flexibilní a vysoký výkon počítače také pravděpodobně nevyužije.

Mám na to (peněženka)

Dnes je pořízení pomůcky nárokové, leč s 10% vlastní účastí. Vlastní finanční spoluúčast slouží jako motivační prvek – opravdu potřebuji novou pomůcku, i když mi současná dobře slouží?

Deset procent může být za určitých podmínek „odpuštěno“. Ovšem je potřeba prokazovat příjmy a majetek rodiny – zjednodušeně řečeno.

Pokud si žadatel pomůcku pořizuje s vlastní spoluúčastí, je pro něj výsledná cena a z toho se odvíjejících 10% určité důležitým kritériem, které může rozhodovat při jejím výběru. Vždy by ovšem měl zvážit, co za danou cenu získává. Někdy nemusí být levnější řešení vždy to pravé.

Zaškolení s pomůckou

Má-li být pomůcka využívána efektivně se znalostí maxima potřebných funkcí, je nutné, aby s ní uživatel uměl pracovat co nejlépe. K tomu může vést několik cest.

Pro zdatného uživatele s dostatkem času může být vhodným způsobem samostudium. Pokud jde ale o získání znalostí rychlejší formou, nebude tato volba nejideálnější. Důležitým faktorem zde může být (ne)dostatek potřebných materiálů.

Při náročnosti a vysoké ceně pomůcky nechá často uživatel zaškolení na rodinných příslušnících či známých. Tato varianta je nejméně vhodná. Člověk neznalý specifik užívání takto náročné pomůcky nemá šanci zaškolení provést kvalifikovaně. Je třeba si uvědomit, že zrakově postižený svůj počítač ovládá výrazně jinak, než vidící pracující na stejném zařízení. Na podobné úrovni je pomoc od přátel, byť i vlastníků stejné či podobné pomůcky.

Rozumným způsobem se zdá zaškolení pracovníkem firmy, od které je pomůcka pořízena. Kdo jiný by měl znát veškerá specifika daného zařízení než právě člověk, který se jím zabývá do hloubky. A však to, že někdo dané zařízení ovládá do nejmenší podrobnosti, ho nekvalifikuje k tomu, že bude schopen předat své znalosti konkrétnímu uživateli ve formě, která je pro něj vhodná. Dosavadní zkušenosti spíše potvrzují, že firmy způsob ani výsledek svého zaškolení příliš neřeší. Službu některé nabízejí, leč obvykle s nevalným výsledkem.

Další možností, kde znalosti získat, by měla být škola. I zde bohužel narážíme na nemalé problémy. Vyučující na běžné škole, který má ve třídě integrovaného žáka mezi často i desítkami spolužáků, nemá kapacitu na to, aby k běžným znalostem přibral ještě znalosti speciálního SW, který zrakově postižení používají. U slabozrakého to ještě nemusí být takový problém. S počítačem pracuje s určitým nastavením podobně, jako dobře vidící. Práce nevidomého je však specifická, vyžadující poměrně hluboké znalosti.

Zdálo by se, že ve speciálních školách určených pro zrakově postižené bude situace o mnoho lepší. Realita tomu ale neodpovídá. Učitelé, ač vystudovaní speciální pedagogové, se při studiu na VŠ nijak na výuku speciálního SW nepřipravují. Je tedy pouze na nich, do jaké míry se po studiu kvůli výuce ve vlastní škole se speciálním softwarem seznámí.

Studenti vysokých škol mohou obvykle pro zaškolení s pomůckou využít středisek, která při některých vysokých školách působí. Střediska nabízejí různé služby pro zrakově či jinak handicapované studenty, mimo jiné i výuku práce s PC vybaveným speciálním softwarem. Ač tato střediska mají mnohdy v této oblasti zkušené pracovníky, chybí jim soustavné a metodické vzdělávání. Od toho se pak odvíjí často nekoncepční výuka studentů.

Proč chodit ovšem ke kovářičkovi, když je možné jít přímo ke kováři? Pokud se bude někdo chtít naučit jezdit s autem opravdu bezpečně, aby byl schopen správně zvládat např. smyk, jízdu v hustém provozu apod., také nepůjde za kamarádem nebo mezi sběratele veteránů. Na autoškolu by dnes s takovým požadavkem spoléhal asi jen málokdo. Správná cesta vede ke specialistům, kteří se zabývají výukou v kurzech bezpečné jízdy.

Zodpovědný majitel pomůcky ať už budoucí či současný by měl rovněž vyhledat odborníky, kteří se výuce věnují dlouhodobě a sami jsou metodicky a soustavně dále vzdělávání.

Mezi tato centra určitě patří Tyflokabinet – SONS ČR a TyfloCentra v jednotlivých krajích, případně Středisko Dědina. Jde o organizace, respektive o konkrétní oddělení v nich, která v této oblasti spolu spolupracují. Jejich lektoři se pravidelně scházejí za účelem vzdělávání, konzultují své problémy, vytvářejí metodické materiály atd. Jejich znalosti jsou pak pravidelně ověřovány poměrně náročnými zkouškami.

Samozřejmě, že ani výše uvedené nemusí být u každého lektora zárukou nejvyšší kvality. Tak je to nicméně všude. Tento systém má ovšem ke kvalitní výuce největší předpoklady.